

ASPECTE ALE COLINDATULUI ÎN MOLDOVA

DE

LUCIA CIREȘ

Cercetarea colindatului la sărbătorile de iarnă, în Moldova, s-a impus, în primul rând, datorită contradicției ce se constată din confruntarea opiniei curente că în această arie nu există colindă propriu-zisă cu faptele folclorice cunoscute nemijlocit. Oportunitatea acestei investigații s-a confirmat și prin apariția studiului *Colindatul în Transilvania*, al lui Ovidiu Birlea¹, care a constituit, totodată, și un îndreptar metodologic. „Descrierea sintetică a obiceiului — serie O. Birlea — întâmpină încă mari dificultăți bibliografice care izvorăsc din puținătatea datelor“ (p. 247). Pornind de la această constatare, valabilă cu atât mai mult pentru Moldova cu cât informațiile bibliografice sînt mai precare decît pentru Transilvania, precum și de la observația că „virtual, fiecare localitate poate să prezinte aspecte noi, diferite de cele din punctele învecinate, cîteodată chiar inedite“ (p. 252), lucrarea prezentă se întemeiază, în cea mai mare parte, pe materiale de arhivă inedite sau insuficient puse în valoare.

Principalele fonduri documentare utilizate, pe lângă cele mai des citate — răspunsurile la Chestionarele lui B. P. Hasdeu și N. Densușianu, Arhiva Institutului de cercetări etnologice și dialectologice din București (AICED), Arhiva de folclor din Cluj (AFC) — sînt: Arhiva Seminarului de folclor de la Universitatea din Iași (ASF) și Arhiva de folclor a Moldovei și Bucovinei de la Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor din Iași (AFMB).

Aria de cercetat — Moldova — a fost stabilită avînd în vedere, pe de o parte, condiția sa de provincie istorică, din care a rezultat un profil socio-cultural propriu, și, pe de altă parte, faptul că atunci cînd se contestă existența colindei, aria este numită tot Moldova. Începută concomitent cu înființarea, în 1969, a *Arhivei de folclor a Moldovei și Bucovinei*, pentru care s-au efectuat și continuă să se efectueze intense cercetări în județele Bacău, Botoșani, Galați, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui și Vrancea, lucrarea a fost concepută și ca o modalitate de valorificare parțială a materialului cules din aria respectivă.

Textele și informațiile privind colindatul, existente în *Arhiva de folclor a Moldovei și Bucovinei*, provin din trei categorii de anchete:

¹ În „Anuarul Muzeului Etnografic a Transilvaniei“ pe anii 1965—1967, Cluj, 1969, p. 247—304.

I. Ancheta indirectă, efectuată pe baza *Chestionarului general folcloric și etnografic*, redactat în 1970 de I. H. Ciubotaru și difuzat în toate comunele din Moldova, care cuprinde peste 66 de întrebări referitoare la obiceiurile de iarnă. Deși chestionarul urmărea o prospecțiune în întreaga cultură populară a acestei provincii, numărul mare al întrebărilor privind colindatul a permis conturarea unei prime imagini a realității, din răspunsurile primite din 580 de sate. Acest material a fost folosit cu mare prudență și, în cele mai multe cazuri, ancheta indirectă a fost dublată de o verificare prin anchetă directă.

II. Anchete directe, efectuate de către cercetători, anchete ample, tot cu caracter general, în care s-a urmărit obiceiul colindatului pe baza aceluiași chestionar. S-au făcut, în aceste cca 170 de anchete, înregistrări de colinde și de informații suplimentare pentru o mai bună cunoaștere a contextului de desfășurare a obiceiului.

III. Anchete speciale, desfășurate de noi în peste 80 de localități cu un chestionar special. Au fost folosite cu precădere chestionarul elaborat de Romulus Vuia², chestionarul pentru *Atlasul etnografic al României* și chestionarul special (despre colindat) alcătuit de V. Adăscăliței³. Întrebările din chestionar vizează absolut toate manifestările din ciclul sărbătorilor de la 24 decembrie pînă la 8 ianuarie, respectiv de la Crăciun pînă la Sfîntul Ioan, în sincretismul lor (texte literare, muzicale, manifestări coregrafice și teatrale).

Semnificația faptelor, în majoritate de origine ritualică, nu poate fi descifrată decît consemnînd tot ansamblul de credințe și practici magice prilejuite de trecerea de la un an la altul. Din această cauză, chestionarul cuprinde și întrebări ce depășesc cadrul limitat al obiceiului.

S-a avut în vedere, de asemenea, în alcătuirea chestionarului și, mai ales, în discuțiile cu informatorii, punctarea dependenței obiceiului de cadrul social, de structura de neam a satului, componente esențiale pentru structură și dinamica faptelor de folclor. S-a urmărit funcționalitatea categoriei folclorice, așa cum este înțeleasă de colectivitate: în ce măsură persistă funcția străveche magico-ritualică și în ce măsură s-a produs mutația acesteia în funcția de urare, de felicitare sau de spectacol.

Practic, pe lîngă cele 80 de întrebări ale chestionarului special, au mai fost adresate, de fiecare dată, întrebări în plus, sugerate, de regulă, de cursul anchetei.

Atît anchetele directe generale cît și cele speciale au fost precedate de consultarea bibliografiei existente cu privire la punctul sau aria cercetată și a rezultatelor provenite din ancheta indirectă. Astfel, anchetele în satele Berezeni, Ivești, Pogonești și Polocin, din județul Vaslui, au fost întreprinse în urma semnalărilor primite prin ancheta indirectă, iar cercetările speciale în Cudalbi, județul Galați, sau Obilești (azi Bordeasca Veche, com. Tătărănu) din județul Vrancea, pentru confruntarea repertoriului prezent cu textele

² *Chestionar și îndrumări privitoare la culegerea obiceiurilor de Crăciun și Anul nou*, în „Culegătorul”, Cluj, I, 1933, p. 8-19.

³ În Arhiva Seminarului de folclor de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași se află răspunsurile la acest *Chestionar* primite din peste 500 de localități din Moldova.

publicate de N. Păsculescu⁴ și Ion Diaconu⁵. Din cele patru colinde laice publicate de N. Păsculescu din Cudalbi, am putut culege în anul 1977 doar una singură, *Pe drumul cel mare*, într-o formă prescurtată, de la un informator de 68 de ani. Avînd în vedere că și informatorul Istrate D. Grigore (Mukirlîgu), de 63 de ani, mărturisește că cea mai frecventă colindă a fost și este *Supt aripa cerului* („aista-i șel mai vek lerói [n.n. colindă], di cînd am dișkis ieș o ki, se cînta la fiecare casă, tot satu huié“), neconsemnată de N. Păsculescu, se poate pune sub semnul incertitudinii proveniența, din localitatea respectivă, a celorlalte trei texte din colecție. Este puțin probabil ca repertoriul să fi suferit asemenea modificare în numai 67 de ani, cîtă vreme în Obilești, repertoriul consemnat de Ion Diaconu, cu aproximativ 45 de ani în urmă, se păstrează aproape intact.

În prelucrarea datelor privind obiceiul nu se va recurge la alcătuirea unei tipologii, cu indicarea tuturor atestărilor pentru un fapt, întrucît volumul de informații este foarte mare și s-ar ajunge la liste interminabile de localități pentru fapte nu totdeauna semnificative. Excepție vor face aspectele care prezintă un interes special în contextul mai larg al obiceiului pe întreg spațiul românesc. Deoarece în forma de organizare a cetelor de colindători se reflectă diferite stadii de evoluție a obiceiului, numeroasele mișcări de populație și interferențele cu obiceiurile altor naționalități, am stăruit asupra lor, citînd mai multe localități, pentru a se putea configura și o repartiție geografică a fenomenelor. De asemenea, data la care se colindă în Moldova constituie un însemnat indiciu pentru distingerea unui specific moldovenesc și pentru delimitarea unor microzone sau enclave cu particularități proprii. Așadar și acest aspect va fi urmărit cu o atenție sporită, recurgîndu-se la cartografierea unor răspunsuri. Prezentarea obiceiului presupune citarea multor fapte concrete cu valoare intrinsecă, fără de care comentariul nu ar avea suportul documentar necesar. Caracterul inerent descriptiv al acestui capitol, care va fi integrat într-un studiu monografic, nu a putut fi evitat, deși pentru unele categorii de fapte s-au anticipat sumare analize sau concluzii.

Termenii cei mai răspîndiți cu care se denumește obiceiul, dar și specia, în Moldova, sînt *colindă* (în nord) și *colind* (în sud). O singură dată a fost atestată varianta *colindră*, la ursarii din Mironeasa, jud. Iași, formă pe care și O. Bîrlea o consideră „o excepție“, întîlnită doar la Săliștea Sibiului și Buia Sibiului⁶. Alți termeni provin din textele sau refrenele colindelor: *alerói* (Corni, Corod; jud. Galați), *alivói* (Smulți, jud. Galați), *florile dalbe*⁷ (Copălău, jud. Botoșani, Smulți, jud. Galați), *léroj d'pânni* (Zaharești, jud. Suceava), *bojăiit* (Cotu, com. Copălău, jud. Botoșani), probabil de la referenul ucrainean „*Hoi daï bóje*“, și *hojrânu* (Corni, jud. Botoșani), probabil de la primul vers al unei colinde ucrainene: „*Hoi, rano, rano*“. La Corni: „Flăcării care organi-

⁴ Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească adunată de...*, București, Socec 1910.

⁵ Ion Diaconu, *Folklor din Rînnicul-Sărut*, Tip. Cultura, vol. I—II, 1933—1934, vol. III, 1948.

⁶ Ovidiu Bîrlea, *op. cit.*, p. 275.

⁷ Expresia *a cînta florile dalbe* a dobîndit și sensul de „a duce cu vorba, a minți“, ca în exemplul: „Numai cată să fie așa. Ferească-te sfîntul să-mi cînti tu mie, numai *florile dalbe* (Dumitru Furtună, *Izvodiri din bătrîni*, ed. Ingr. și pref. de Gh. Macarie, București, Minerva 1973, p. 83).

zează jocul merg cu *hoirănu* din casă în casă... textul era în limba rusă“ [sic]⁸.

Colindatul copiilor cu formule de felicitare de „Moș Ajun“ nu este specific Moldovei și se întâlnește numai izolat în localitățile din sudul Moldovei: Hîrja (com. Oituz), Podu Turcului, Preluci (com. Agăș), jud. Bacău; Costache Negri, Smulți, Tudor Vladimirescu: *nețelăș*, jud. Galați; Stănilești, jud. Vaslui; Bogza (com. Silhlea), Bordeasca Veche (com. Tătăranu): *neța* sau *nețaľuș*, Maluri (com. Vulturul): *nițelășul*, Răstoaca (com. Milcovul): *nețălăș*, Slimnic (com. Timboiești), jud. Vrancea.

Numele acestui obicei s-a format, probabil, pornind de la formula „Bună dimineața lui (la) Ajun“⁹. La Mărtinești, com. Tătăranu, jud. Vrancea, darul pe care îl primesc copiii se numește tot *nețaľuș*. Dacă gazda nu iese repede, copiii zic: „Scoal-Marie din culcuș / și ne dă un *nețaľuș*“¹⁰.

Colindatul cu formulele de felicitare și urare este practicat mai cu seamă în dimineața Anului nou, când se merge cu *semănatul* sau cu *sorcova* (mai puțin). O formulă inedită se întâlnește la Ivești, jud. Vaslui, unde copiii strigă înainte de răsăritul soarelui *hăi budihăi!* și recită o urare. Este posibil ca termenul *budihăi* să provină de la *bădie*, *hăi!*, așa cum și-l explică informatorul¹¹ dar nu este exclus să aibă legătură cu mascații numiți pe alocuri, *buduhăli*.

Copiii practică, în majoritatea satelor, colindatul propriu-zis, dar cetele nu cunosc forme de organizare ca cele ale flăcăilor. Copiii se constituie în grupuri mici, fie mixte („și băieți și copkălii“ — Mușenița, jud. Suceava; „și băieți și băiețe“ — Straja, jud. Suceava), fie, deosebit, pe sexe („se fac crile de fete și crile de băieți“ — Vidra, jud. Vrancea), pe criterii de prietenie sau de rudenie.

Existența cetelor numai de băieți reprezintă un stadiu intermediar între forma arhaică de colindat al flăcăilor (preluat în acest caz de băieți) și formele mai târzii de colindat pentru care nu există restricții (de sex, de vîrstă sau de stare socială).

Localitățile în care cetele sînt compuse numai (sau mai mult) din băieți sînt în special dintre cele în care acestea coexistă cu cetele de flăcăi și se colindă în ajunul Crăciunului: Fichitești (com. Podu Turcului), Orășea (com. Livezile), Păncești (com. Sascut), Preluci (com. Agăș), jud. Bacău; Corni, Cudalbi, Drăgușeni, Grivița, Matca („de la o vreme umblă și fetele“), Pechea, Schela, Smîrdan, Tudor Vladimirescu, Umbrărești, jud. Galați; Bălțați, Hilița (Com. Costuleni), jud. Iași; Dulcești, Topolița (com. Grumăzești), jud. Neamț; Coșna (com. Dorna Candrenilor), jud. Suceava; Pogonești (com. Ivești), jud. Vaslui; Bolotești, Dragosloveni (com. Soveja), Dumbrava (com. Poiana Cristei), Slimnic (com. Timboiești), Timboiești, Tulnici, jud. Vrancea.

Colindatul numai de către fete se semnalează de regulă în satele în care obiceiul se leagă numai sau și de ajunul Anului nou: Buhoci, Hîrlești (com. Filipești), Scărișoara (com. Corbasca), Șendrești (com. Motoșeni), jud. Bacău;

⁸ Chestionar ASF1 (*i* și *d* reprezintă: anchetă indirectă și, respectiv, anchetă directă).

⁹ A se vedea și etimologia propusă de V. Bogrea, în „Dacoromania“, III, 1923, p. 874.

¹⁰ Chestionar ASF1 (Ds. 1818).

¹¹ Chestionar AFMBd (special).

Havîrna, Hudești, jud. Botoșani; Bădeni (com. Scobiști), Berezlogi (com. Sirețel), Boureni (com. Moțca), Budă (com. Lespezi), Buhalnița (com. Ceplenița), Deleni (com. Ciortesti), Dobrovăț, Drăgușeni (com. Șcheia), Goiști (com. Lungani), Heleșteni, Mironeasa, Poiana de Sus (com. Țibana), Scobiști, Tansa, jud. Iași; Agapia, Bălăsești (com. Icușești), Bistricioara (com. Ceahlău), Cracăul Negru (com. Crăcăoani), Cuejdiu (com. Gîrcina), Ghe-lăiești (com. Bîrgăuani), Gîrcina, Neagra (com. Tașca), Nemțisor (com. Vinători), Tîrpești (com. Petricani), Todireni (com. Stănița), Turturești (com. Girov), jud. Neamț; Botești (com. Horodniceni), Capu Codrului (com. Păltinoasa), Horodniceni, Mihăiești (com. Horodniceni), Preutești, jud. Suceava; Bereasa (com. Dănești), Bîrzești (com. Ștefan cel Mare), Bogdănești, Boțești, Coroiești (com. Bogdănița), Dănești, Draxeni (com. Rebricea), Gura Idrici (com. Roșiești), Iezer (com. Puiști), Laza, Măscurei (com. Pogana), Obîrșeni (com. Voinești), Oltenești, Pădureni, Pîhnești (com. Arsura), Pușcași (com. Laza), Rafaila (com. Todirești), Rînceni (com. Berezeni), Rîșnița (com. Laza), Roșiești, Rusca (com. Pădureni), Săsova (com. Rebricea), Simila (com. Zorleni), Tăbălăiești (com. Buncești — Averești), Todirești, Toporaști (com. Pungești), Tunsești (com. Bogdănița), Vetrișoala, Vinători, Vișinari, (com. Bogdănești), Zorleni, jud. Vaslui.

Explicația reiese din unele precizări făcute de informatori: „cu colindul numai fetele, iar băieții cu uratul“ (Buhoci, jud. Băcău)¹², „colindă numai fetele, băieții cu plugușorul“ (Cuejdiu, com. Gîrcina, jud. Neamț)¹³, „băieții umblă cu steaua, iar fetele cu colinda“ (Bălușești, com. Icușești, jud. Neamț)¹⁴. Abandonarea unei tradiții care cerea ca anumite rituri să fie săvîrșite exclusiv de bărbați, cum pare a fi fost și colindatul, era posibilă numai prin slăbirea funcției ritualice. Deoarece în Moldova cetele de flăcăi s-au profilat cu precădere pe alte forme de colindat, ca plugușorul sau teatrul folcloric, perpetuarea tradiției a fost preluată de fete și femei. Reminiscențe ale unei restricții se pot recunoaște în păstrarea unității de sex, acolo unde coexistă cete de ambele sexe: „Fetili sîi duc di rîndu lor și băieții di rîndu lor“ (Botoșana, jud. Suceava)¹⁵. Cum cetele de colindătoare mai aveau de depășit o străveche superstiție, aceea că „partea femeiască aduce în casă nenoroc, sărăcie“ la început de an (Udești, jud. Suceava)¹⁶, „În zîga așunului di Crășun și di Bobotgazi nu sîi primești femeia în casă, cî zîși cî nu-î gîni... sîi vii bărbat, cî barbatu-î cu noroc“ (Baineț, com. Mușenița, jud. Suceava)¹⁷, adaptarea s-a făcut, pe alocuri, dînd prioritate unor cete bărbătești: „Întăi sîi pornești plugu și pi urmă colinda. Așa-î obișeu la noi, di prima dati lasi sîi traci o tură di băieț“ (Humosu, com. Sirețel, jud. Iași)¹⁸.

Într-un foarte mare număr de localități colindă exclusiv cetele de copii, care merg, de obicei, din casă în casă: „După ce ies din școală nu mai umblă,

¹² Chestionar AFMBi.

¹³ Chestionar AFMBd (special).

¹⁴ Chestionar AFMBd.

¹⁵ AFMB, Mg. 76, I, 6.

¹⁶ AFC-44, p. 7—8.

¹⁷ AFMB, Mg. 323, I, 14.

¹⁸ AFMB, Mg. 87, I, 7.

că-s fete mari. Nici flăcăii" (Drăgușeni, jud. Suceava)¹⁹, „Cari vreje și mai dușe mai bătrâni, da era rușini" (Corni, jud. Galați)²⁰.

Din majoritatea localităților din centrul Moldovei s-a răspuns că tineretul nu umblă cu colinda, acestea fiind, în majoritatea lor, sate în care colindă numai copiii și țiganii (dacă sint), deci datina înregistrează un pronunțat regres.

Deși răspunsurile în care se neagă complet existența obiceiului sint relativ puține, pentru că de multe ori se face confuzie cu alte forme de colindat (cu steaua, cu semănatul, cu uratul), în multe din aceste localități în care lipsesc cetele de tineri, obiceiul este foarte slab reprezentat. Și repertoriul este sărac, alcătuit numai din texte religioase, adesea degradate, învățate la școală sau la biserică. Există și mărturii care atestă introducerea recentă a obiceiului: „În comună nu se colindă... În urmă cu câțiva ani am organizat un grup de colindători, majoritatea fete, introducând în repertoriul său colinde din Ardeal și Banat. La ora actuală grupul nu mai există, nu se mai colindă, însă foarte mulți oameni din sat cunosc colindele" (Buda, com. Lespezi, jud. Iași)²¹ sau dispariția lui: „obiceiul colindatului începe să dispară" (Avrămeni, jud. Botoșani); „în ultimul timp se rărește" (Rediu, com. Răuseni, jud. Botoșani); „mai înrădăcinate în tradiția sătenilor sint plugușorul și semănatul" (Arborea, com. George Enescu, jud. Botoșani)²².

Tineretul colindă fie în cete mixte, fie în cete constituite pe sexe.

Cetele de fete mari nu mai colindă din casă în casă, fapt care reprezintă și el o atenuare a funcției rituale primare, care se constată și în cazul ceteilor de oameni căsătoriți sau în colindatul cetei de flăcăi numai pe la fete. Fetele mari „mai merg de distracție" (Șendrești, com. Motoșeni, jud. Bacău), „cele care îs mai sărace" (Boureni, com. Moțca, jud. Iași), „umblau dar erau mascate" (Poieni, com. Piatra Șoimului, jud. Neamț), „de obicei noaptea pentru a nu fi recunoscute" (Vetrișoia, jud. Vaslui). Majoritatea ceteilor de fete mari colindă tot în ajunul Anului nou, dar mai târziu decât cetele de fete „care n-au ieșit la joc": „După și treșeu tăt băjeți, tăt flăcăii, tăt băitâni, tătii dobili, tăt, tăt, tăt, ap-pi urmă viné colindâli la žam... Dgați feti viné, trii, și colindau pîn-și si mărita" (Mihăiești, com. Horodniceni, jud. Suceava)²³.

Colindatul ceteilor de fete (mici și mari) este mult mai răspândit decât credea Tudor Pamfile: „Fetele nu umblă cu colindul. Nu se cade! Dar câte odată și numai prin vecini, pornesc și ele"²⁴. Este, desigur, în extinderea colindatului practicat de fete și femei și un semn al evoluției — sau involuției — obiceiului în decursul a cei peste cincizeci de ani de la data apariției studiului citat. Cum însă Tudor Pamfile nu consemnează nici marea răspândire a colindatului numai în ajunul Anului nou, însușindu-și opinia lui Simeon Florea Marian că „prin unele părți se umblă cu colindul și în seara de Sf. Vasile, dar aceasta se pare [subl. n.] că o fac mai ales copiii mici și cei sărmani"²⁵, este

¹⁹ Chestionar AFMBI.

²⁰ Chestionar AFMBd (special).

²¹ ASF, DS. 328, informația din anul 1966, provine de la Jacotă Corneliu, student.

²² Chestionar ASFI.

²³ AFMB, Mg. 59, I, 10.

²⁴ Tudor Pamfile, *Crăciunul, studiu etnografic*, București, Sococ și C. Sfetcu, 1914, p. 48

²⁵ *Idem*, p. 39.

firese să nege și colindatul cetelor de fete, adinc intrat în tradiția satelor în care se colindă de Anul nou.

Cetele de tineri pot fi și ele mixte, ignorându-se, și de această dată, restricția tradițională de constituire a grupului: „Uneori formează coruri și merg împreună” (Căiuți, jud. Bacău), „mărg cu băjêț, cu feti, și maskazî. mărg cu droaia... sa skimosâsc în tăti felurli” (Pîrtești de Sus, com. Cacica, jud. Suceava)²⁶.

Prezența cetei de flăcăi, care atestă o mai bună păstrare a obiceiului în formele sale originare, permite stabilirea unor arii mai conservatoare. Colindatul cetelor de flăcăi este atestat în localitățile: Adjudul Vechi, Fichi-tești (com. Podu Turcului), Fundoiaia (com. Huruiesti), Găiceana, Lespezi (com. Gîrleni), Vișoara (com. Tîrgu Trotuș), jud. Bacău; Avrămeni, Bălușeni, Bogdănești (com. Santa Mare), Brăiești, Brehuiești (com. Vlădeni), Broscăuți, Caraiman (com. Mihălășeni), Călărași, Corni, Cotîrgaci (com. Roma), Dris-lea (com. Trușești), Flămînzii, Hlipiceni, Leorda, Pădureni (com. Dobîrceni), Roma, Talpa (com. Mihăileni), Vlăsinești, jud. Botoșani; Barcea, Băltăreți (com. Cozmești), Branîștea, Brăhășești, Corod, Costache Negri, Cudalbi, Cuza Vodă (com. Slobozia Conachi), Foltești, Matca, Măstăcani, Munteni (oraș Tecuci), Poiana (com. Nicorești), Rediu, Slobozia Conachi, Smirdan, Schela, Tudor Vladimirescu, Tulucești, Viile (com. Fîrțănești), Vîrlezi, Vlădești, jud. Galați; Buhalnița (com. Ceplenița), Cucuteni, Dolhești, Erbiceni, Miroslava, Totoiești (com. Erbiceni), Urșița (com. Mironeasa), jud. Iași; Boboiești (com. Pipirig), Boiștea (com. Petricani), Doljești, Lunca (com. Vinători), Neagra (com. Tașca), Petricani, Plăieșu (com. Timișești) Poiana Largului (com. Poiana Teiului), Talpa (com. Bîrgăuani), Topolița (com. Grumezești), Vinători, jud. Neamț; Arbore, Botoșana, Calafindești, Capu Codrului, (com. Păltinoasa), Călinești Vasilache (com. Dărmănești), Cornu Luncii, Drăgoiești, Dumbrăveni, Dorna Căndrenilor, Ilișești, Lisaura (com. Ipotești), Liteni (com. Moara), Lucăcești (com. Drăgoiești), Măzănăești (com. Drăgoiești), Mihoveni (com. Șcheia), Poiana Stampei, Trei Mobile (com. Șcheia), Țibeni (com. Satu-Mare), Udești, Ulma, Zaharești (com. Stroiști), jud. Suceava; Berezeni, Ivești, Lupești (com. Mălușteni), Pogonești (com. Ivești), Polocin (com. Ivești), Valea Grecului (com. Duda Epureni), jud. Vaslui; Bicești de Sus (com. Dumitrești), Dumbrava (com. Poiana Cristei) Găgești (com. Bolotești,), Gura Calîței, Ivăncești (com. Bolotești), Jitia, Livezile (com. Vizantea Livezi), Maluri (com. Vulturii), Prisecani (com. Boghești), Pufești, Putna (com. Bolotești,), Răcoasa, Răstoaca (com. Milcovul), Reghiu, Scînteia (com. Jariștea), Timboiești, Vulturii, jud. Vrancea.

Cele mai multe informații despre organizarea cetelor provin din județele Galați și Vrancea, dar și din cîteva localități din jud. Vaslui.

Numărul de cete variază între una „din flăcăii satului” (Berezeni, jud. Vaslui) care poate reuni pînă la 60 de membri (Talpa, com. Mihăileni, jud. Botoșani) și chiar 12 cete (Ivești, jud. Vaslui), în funcție de mărimea satului. Cetele se constituie, uneori, în funcție de vîrsta flăcăilor: la Bordeasca Veche (com. Tătăranu, jud. Vrancea), se fac trei cete: prima a flăcăilor mai în vîrstă,

²⁶ AFMB, Mg. 99, I, 7.

a doua de „mijlocii” și o a treia de „începători”²⁷; la Vulturul (jud. Vrancea) este obligatoriu stagiul la ceata „de băieți” pentru a intra „dî-acolă la flăcăi”²⁸.

Un alt criteriu este cel teritorial, cetele constituindu-se în funcție de apartenența la un „cot” sau „mahala”. Satul se împărțea în două (Adjjudul Vechi, jud. Vrancea) sau „pe măhălăli: Vutcăni, Mahalăuța de Sus și Mahalăuța Cúrți” [boierești], la Ivesti, jud. Vaslui. Uneori această împărțire teritorială coincidea cu grupuri de populație de proveniență diferită și denumirea cetei reflectă această situație: la Bogza (com. Sihlea, jud. Vrancea), sînt cete de *ungurénî* și *cojănî*. În general aceste cete nu aveau dreptul să depășească limitele sectorului, stabilite în prealabil. Dacă o altă ceată a colindat înainte, cei în drept nu mai erau primiți și li se spunea că altă ceată „a rupt cotu” (Vulturul, jud. Vrancea). Alteori, în cazul cetei subdivizate în grupuri mai mici, care cîntă alternativ, întovărășirea se făcea „pe glas potrivit” (Răstoaca, com. Milcovul, jud. Vrancea), se alegeau „pări cînd și potriyá” (Ivesti, jud. Vaslui). La Berezeni, jud. Vaslui, ceata (*cămărăștia*) era formată din zece persoane: „făcam cînd scărî a cite doya persoane și colindam pi rînd, ni rînduim unu-o dati, unu-o dati”²⁹. Uneori exista o ceată de rezervă, care venea în urma cetei de colindători, împreună cu *zărâfu* și dacă la gazde „nu le convenea čata cari li-o dădă, zicēu amindouî četi” (Ivesti, jud. Vaslui)³⁰.

Pregătirile se începeau „cu trei — patru săptămîni înainte, pe rînd la fiecare” (Răstoaca, com. Milcovul, jud. Vrancea), la o „odăie” (Tulucești, jud. Galați), „la prăvăliie” (Bogza, com. Sihlea, jud. Vrancea), „și adunay la șçala di colind” (Ivesti, jud. Vaslui), „la claca di sumani ori la șăzătorî di feti” (Berezeni, jud. Vaslui). La clăcile de bătut sumane „o șati sau doyi înșepça colinzili. Doi dădę la mîni [băteau sumanele la leasă] pânî și si termina un colind. Cînd si înșepça alții la rînd, alt colind... dacă avēi boali pi dîns, iî înșepej un colind mari și greș și dădę pân-si nu mai putę, curzē apa di pi dîns” (Berezeni, jud. Vaslui)³¹.

Dacă în ceea ce privește localitățile din sudul Moldovei, formele de organizare a cetei se încadrează într-o arie mai largă, „a Dunării de jos”, avînd și unele aspecte comune cu Transilvania de sud, cetele de flăcăi colindători din județele Suceava și Botoșani cunosc forme mai laxe de constituire. În vreme ce în sud cetele de flăcăi nu mai sînt dublate decît de cele de copii, în județul Suceava, de pildă, la colindat participă, în afară de flăcăi, reprezentanți ai tuturor categoriilor de vîrstă și sex. Excepție fac unele sate cu populație ucraineană, în care colindă numai bărbații. Tot în unele sate de ucraineni colindatul implică obligativitatea de domeniul dreptului cutumiar. La Talpa (com. Mihăileni, jud. Botoșani), „dacî și ocolești o casî, însamni či atunc omu si pçati întimpla si deji și-n judicatî pi calfa respectivî. Pçati si fiij čit di sârac, čit di kabur, po-si fiij nu știu cum, čertat, român, ucrainęan, indifirent”³².

Mai trebuie precizat că organizarea cetei de flăcăi în Moldova este prilejuită nu numai de colindatul propriu-zis, ci și de celelalte manifestări din

²⁷ Chestionar AFMBd.

²⁸ ASF, Mg. 217.

²⁹ AFMB, Mg. 151, II, 23.

³⁰ Chestionar AFMBd (special).

³¹ AFMB, Mg. 151, I, 20.

³² ASF, Mg. 5 (Ds. 3110).

ciclul obiceiurilor de iarnă sau chiar de Paști (*vălăritul*). Cum statutul și rosturile acestor cete sînt aproape identice cu cele ale cetei de colindători, avînd și acestea menirea de a face urări și felicitări, de a organiza jocurile și petrecerile de sărbători, în cele ce urmează ne vom referi în general, la ceata de flăcăi. Dacă s-ar ignora existența cetelor care practică plugușorul sau teatrul popular, faptele ar apărea trunchiate și nesemnificate lor ar putea crea impresia falsă că existența cetelor de flăcăi în Moldova este sporadică și numai în spații restrînse.

Pentru denumirea cetelor s-au înregistrat următorii termeni: *cămărășie* (Berezeni, jud. Vaslui), *cîrd* (Liteni, com. Moara, jud. Suceava), *crîlă* (Vidra, jud. Vrancea), *hîrlă* (Bosanci, jud. Suceava), *malăncă*, *partiiie* (jud. Suceava), *rînd* (Bilca, com. Coțofănești, jud. Bacău).

Conducătorul cetei, care de obicei strînge și banii, se numește *barîșnic* (Potîngeni, com. Movileni, jud. Iași), *beréză* (Rogojești, com. Mihăileni, jud. Botoșani), *beréznic* (Brodina, jud. Suceava), *călfă* (jud. Botoșani, jud. Suceava), *cămărăș* (Smulți, Tulucești, jud. Galați), *vătăf* (Fundoaia, com. Huruiești, jud. Bacău; Răstoaca, com. Milcovul, Vulturul, jud. Vrancea), *zarăf* (Tudor Vladimirescu, jud. Galați; Ivești, jud. Vaslui; Adjudu Vechi, Bordeasca Veche, Maluri, com. Vulturul, jud. Vrancea). Alte denumiri pentru diverse responsabilități: *comorăș* — cel ce strînge banii (Vulturul, jud. Vrancea), *cel cu frigăria* — care strînge carnea (Ivești, jud. Vaslui), *desăgăr* (Arbore, jud. Suceava) și *tocmăș* — organizatorii horei (Heci, com. Lespezi, Humosu, com. Sirețel, Tătăruși, jud. Iași).

Faptul că cetele de flăcăi din sud au, sau aveau, obligația de a colinda la fiecare casă, de obicei fără instrumente muzicale, indică, de asemenea, un stadiu mai arhaic față de spațiul nordic, unde flăcăii merg mai ales la fete, adesea însoțiți de muzică, și la sfîrșitul colindatului joacă cu fetele sau femeile mai tinere din casă. Instrumentele muzicale folosite sînt: trișcă, fluieră, cîmpoi, vioară (lăută, scripcă), cobză, țambal, „armóniie“, acordeon, „trambėti“, „trînșită“, clarinet, „frigón“, tobă, asociate diferit, dar cel mai adesea constituite în taraf sau fanfară.

În general colindele se cîntă la fereastră și, uneori, la cererea gazdei, și în casă, restricții în această privință fiind semnalate doar la lipoveni, care colindă numai în casă, în fața icoanelor, „afară la gam noi nu colindăm“ (Todirești, jud. Iași)³³ și huțuli: „unele [colinde] se cîntă numai afară, pîti și ningi, și trăznăscă, și afară. Unili și-nuntru și afară“ (Brodina, jud. Suceava)³⁴.

În modul de execuție a colindelor s-au perpetuat atitudini care mai pot sugera solemnitatea oficerii unui rit: colindătorii se așază în cerc (Adjudu Vechi, jud. Vrancea), „cap la cap“ (Ivești, jud. Vaslui), se țin de umeri și se mișcă în ritmul muzicii (Bogdănești, com. Santa Mare, Călărași, jud. Botoșani) sau stau în cerc, aplecați cu fața la geam cuprinși de umeri (Cotu, com. Copălău, jud. Botoșani).

Colindatul flăcăilor este în strînsă legătură cu jocul de sărbători și are o pronunțată funcție prenupțială. Ceata trebuie să colinde la toate fetele mari „altfel, la bal, fetele nu joacă pînă ce flăcăii nu merg pe la ele cu partia“ (Lisaura, com. Ipotești, jud. Suceava), iar fetele au obligația să primească

³³ AFMB, Mg. 216, II, 38.

³⁴ AFMB, Mg. 322, I, 8.

colinda, în special cele „care ies prima dată la joc“ (Buhalnița, com. Ceplenița, jud. Iași). „Fetele care nu primesc cavalerii nu sînt duse la primele baluri sau sînt duse și lăsate la bal“ (Broscăuți, jud. Botoșani). La jocul de Crăciun „sînt jucate toate fetele, de la începătoare pînă la stătute“ (Tătăruși, jud. Iași), acum „și scoti fata la joc...cari-a scos-o la joc ari-on colac ca di sînsti, în numele lu cutare, c-a scos-o la joc“ (Humosu, com. Sirețel, jud. Iași). „Băgeți tăt iera puș di vataf ca si li zăși. Nu era voși di Crașun si steși vo fati, pintru ei plătēu tati“ (Liteni, com. Moara, jud. Suceava).

La colindat și la horă se manifestau, prin conventii satornicite de tradiție, sentimentele și intențiile, în mod public. Această socializare a celor mai intime relații dintre membrii unei comunități marchează păstrarea unui comportament impus de mediul social închis al satului. La Țipilești, com. Popricani, jud. Iași, cînd „și fășe Rusasca...a doya zi di Crașun, atuns si batî colași ..bataja [jocul] cu fata, Rusasca, o fași acuma. Colacu si je pin-la Bobotgazi ș-o batisti cu florî cusuti di fati. Colacu al ridici patru inș, ari doșiși kilograme. Cînd vini Capra, colacu-i pus pi masî și spuni a cui îi, spuni părinți“³⁵. „Fetele dăde colac la flăcău cari avé plăseri, dragosti di dînsu. A doya zi merzēu la casa di joc și trebuîe să facim Rusasci la feti, pentru colac. Daci nu fășē Rusasci, tăt cișlēu nu mai avēj si ti duși la fati. Începē primu călfa, vinē fata cu batista și si prindē cu flăcău, apoi a doșlea flăcău kema alti fati și tot așa pîni si completa rîndu, ciț erau îi. După ș-o vinit tati fetili, înșepē alti Rusasci, si viși alti fati, si nu rămîji fari Rusăștili făcuti“ (Rînghilești, com. Santa Mare, jud. Botoșani)³⁶.

Buna-cuviință, impusă și ea de tradiția mediului social, nu excludea unele atitudini tranșante de natură să stabilească ierarhii ale valorilor: „dacă era colac mai prost sau fata era funiguâsi, lăsa colacu în gard și-l gășea hărmanit di cinî“ (Berezeni, jud. Vaslui)³⁷. Coacerea colacului, desigur un rit de inițiere al viitoarelor gospodine, devenea o probă ce trebuia trecută public, într-o adevărată competiție a destoiniciei: [flăcăul] „il ducă la horă [colacul] și-l tăja felî și-l dedgă la toati fetili ca si vadi ei colac esti. Cari era colacu bun, era fata lăudatî di tot satu. Cari era mai potrivit, așa...eh! Și eli si strădujau si faci colaș mai frumos, daci-i tați-n horî!“ (Tulucești, jud. Galați)³⁸.

Multe strigături de joc consemnează tradiția de a fi jucate absolut toate fetele, pentru contribuția lor la organizarea horei: „La Crăciun joacă colacul/La Paști joacă cozonacul/Peste an o joacă dracul“³⁹; „Joacă, fată, la Crăciun/Că pîn-la anu ți-i distul“ (Balș, oraș Tg. Frumos, jud. Iași)⁴⁰. În Liteni, com. Moara, jud. Suceava, unde jocul se desfășoară la petrecerea (*bere*) organizată de cele două cete, o strigătură atestă și concurența între partii, care „se băteau totdeauna“: „La bēri la Zavanicî/Zoac-o babî di si

³⁵ ASF, Mg. 166.

³⁶ AFMB, Mg. 127, I, 5.

³⁷ Chestionar AFMBd (special).

³⁸ AFMB, Mg. 328, I, 14.

³⁹ *Folclor din Moldova*, vol. I, Mihai Costăchescu, *Cîntece populare românești*, ed. Ingr. și stud. introd. de G. Ivănescu și V. Șerban, București, E.P.L., 1969, p. 135.

⁴⁰ ASF, Ds. 261.

strici/La béri la Cojocarî/Fetili-s di gospodarî/Şi fişorî ca nişti florî“⁴¹. Şi pluguşoarele amintesc, uneori, acest complex de relaţii între tineri la sărbătorile de iarnă: „Ai o fată frumuşică/Am jucat-o de Crăciun/Şi-am promis că vin s-o ur“ (Tîrzii, com. Olteneşti, jud. Vaslui)⁴².

Tot la jocul de Crăciun se face *ocheala*: „Tînărul care doreşte să se însoare, *ocheşte* o fată care-i place, o invită la dans... îi face o vizită de Anul nou, iar la Bobotează se trimite staroste“ (Satu Nou, com. Belceşti, jud. Iaşi)⁴³. Pînă şi accidentele au, în aceste ocazii, semnificaţii matrimoniale: „cîni cadî în joc la Crăşun si căsătoreşti“ (Sireţel, jud. Iaşi)⁴⁴.

Petrecherile organizate de ceata de flăcăi colindători nu sînt generalizate în Moldova şi nu au amplexarea celor din Transilvania. În afara jocului care se face la sărbătorile de iarnă, flăcăii mai petrec „la cămărăş acasă sau unde se făcău clăcile“ (Berezeni, jud. Vaslui), la calfă (Călineşti Vasilache, com. Dărmăneşti, jud. Suceava), „la o casă unde se numără baniş, se frige carnea, beaşu o gălătată de vin, ţeş cu gospodaru“ (Bordeasca Veche, com. Tătăranu, jud. Vrancea), la crişmă (Bogza, com. Sihlea, jud. Vrancea). Singurele localităţi unde se semnaleză petrecheri cu joc la care participă şi fete, însoţite de cineva din familie, sînt cele cu populaţie de origine transilvăneană⁴⁵, unde se face *bere* (Berchişesti, com. Drăgoieşti, jud. Suceava, Liteni, com. Moara, Lucăceşti, com. Drăgoieşti, Plătinoasa, jud. Suceava). La Tătăruşi, jud. Iaşi, unde, de asemenea, sînt coloniştii transilvăneni, invitarea fetelor „la cemat cu colac“, se face foarte protocolar, de către mai multe grupuri de flăcăi, care rostesc o oraţie pentru solemnizarea momentului: „Ni-o trimes flăcăi satului/Un copilaş, doi, ei aveş./Mîni, la noi la horă şi-l trimitet/C-un pahar de bautură/C-un scaun de şatură/Cu dumneavoastră dimpreună/Şi cu multî voiş bună“⁴⁶. La petrecere, mama fetei dădea „plata pe un an pentru jucatul fetelor“ (înainte colac, fructe, dulciuri, acum bani). Obiceiul acesta este apropiat de cel descris de Gh. Reteganul, din Căianul Mic, unde oraţia este astfel formulată: „Cinstită gazdă, cinstită găzdoaică/Noi pe laiţă ne-am pus/Şi cuvintele nu le-am spus/Noi pe laiţă ne-am aşezat/Şi cuvintele nu le-am dat/Aveţi un copil sau doi/Sau cîţi v-a rînduit Dumnezeu/Cu numele.../Mîine dimineată frumos să se gătească/Şi la a noastră bere să călătorească/La un pahar de bautură/Şi mai multă voie bună/Cu tineretul satului de-a mpreună/Faceţi bine şi iertaţi/C-aşa-i vîrsta din copilărie/Nu ştim grăi în vremuri de omenie“⁴⁷.

Cele mai multe dintre faptele citate, în legătură cu cetele de flăcăi şi rolul lor în viaţa satului în perioada sărbătorilor de iarnă, sînt relatate de adulţi, care au putut urmări evoluţia obiceiurilor de-a lungul a cel puţin două, trei decenii. Atît informaţiile culese, cît şi observaţia directă, duc la concluzia că tocmai obiceiurile practicate de tineret au fost cel mai puternic afectate

⁴¹ Chestionar AFMBd (special).

⁴² Chestionar AFMBi.

⁴³ ASF, Ds. 394.

⁴⁴ Chestionar AFMBd (special).

⁴⁵ Pentru studiul ceteilor de feciori a se vedea Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Cluj-Napoca, Dacia, 1977.

⁴⁶ ASF, Ds. 315 şi Ds. 754.

⁴⁷ Gh. Reteganul, *Jocul de Crăciun al tineretului la Căianul Mic (Someş)*, în „Sociologie românească“, III 1938, nr. 10–21, p. 545–548.

de profundele mutații economice și socio-culturale care s-au produs în viața satului în ultimele trei decenii. Gradul mare de receptivitate a vârstei tinere, generalizarea învățământului, dislocarea masivă a tinerilor din mediul rural prin încadrarea în alte sectoare de activitate decât cele tradiționale, largă accesibilitate la formele cele mai evoluate ale culturii au zdruncinat puternic rinduielile microstructurilor sătești. La Adjudu Vechi, jud. Vrancea, nu s-au mai organizat cete de flăcăi „cam de la al doilea război“, la Berezeni, jud. Vaslui, ultima ceată organizată a colindat în anul 1965, iar de atunci „să string cîte un băjeț, doi, trii“. Cel mai adesea, cetelor de flăcăi li se substituie cele de tineret școlar sau de tineri reveniți ocazional în sat. În aceste condiții, este firească estomparea rosturilor cetei și degradarea repertoriului: „Acu copiii le mai scurtgază [colindele], da-î lașf așa, ce să le fac?“ (Bordeasca Veche, com. Tătăranu, jud. Vrancea)⁴⁸.

În peste 150 de sate s-a răspuns că oamenii căsătoriți nu merg cu colinda, de obicei acolo unde colindă numai copiii sau numai cetele de flăcăi. În unele localități oamenii căsătoriți merg sporadic: „rareori și la puține case“ (Prisecani, com. Boghești, jud. Vrancea), „în cazuri rare“ (Pădureni, com. Jariștea, jud. Vrancea), „cînd ie la ureki lulegaya neamțului, si-mbati“ (Mera, jud. Vrancea), „fiii pi la naș, la părint — înșurătăfi. În sara șeja fiicari țigan sta la casa lui. Ti duș după nézu nopfi“ (Berezeni, jud. Vaslui)⁴⁹.

În satele în care colindatul nu este practicat exclusiv de anumite grupuri, merg și oamenii căsătoriți, fie numai femei, fie numai bărbați, dar cel mai adesea grupuri de familii. Participarea tuturor categoriilor de vîrstă și sex se face respectînd criteriile de diferențiere a cetelor. Diferitele generații colindă la ore diferite: „Copiii di la ora cînc [seara], vrsta di la șînspi-dovizăc di anfi di la ora nopfi, iar a triia vrstfi di la ceți-unșpi noaptea“ (Siretel, jud. Iași), iar funcțiile dominante ale obiceiului variază și ele după vîrsta cetei: „copiii din casă în casă, flăcăii la fete, oamenii în vîrstă la rude“ (Brăești, jud. Botoșani). În timp ce copiii sînt tentați mai mult de daruri („cei mic merg de-a gologănu, de-a mărilor“), iar în colindatul flăcăilor precumpănitore a devenit funcția premaritală, pentru adulți colindatul este un prilej de consolidare a relațiilor de înrudire: „haț, la cutari: la finu sau la nașu sau la copilu meș...undi a fi plăceri“ (Leorda, jud. Botoșani), „la fraț“, „pi la ninașu-so, pi la cumătru“, la „unkeș“ sau de bună vecinătate: „la veșinfi“, „la megieș“. Cetele de maturi se constituie spontan: „mărg cîti doi, trii, la o casfi. Di la casa șifa sa-mbrac-așifa și mărg cu șifalalt la alti casfi, ... iifi dintri iifi, la fiicari casfi măninci, beș, staș la masfi“ (Pîrteștii de Sus, com. Cacica, jud. Suceava)⁵⁰, iar colinda este pretext pentru petrecerea în comun a zilelor festive: „mai colindfi, spun polojăniș, palavri di ris, șagușesc, ridém, grașim, tăt na, ca si nu șim acasfi“ (Șcheia, jud. Suceava)⁵¹.

Deoarece colindatul adulților este condiționat de perindarea cetelor de copii și tineri, pe care *trebuie* să-i primească, „gospodarii“ colindă de obicei după miezul nopții sau chiar în zilele următoare: „Căsătoriți merg după fi

⁴⁸ Chestionar AFMB d (special).

⁴⁹ Chestionar AFMB d (special).

⁵⁰ AFMB, Mg. 99, I, 7.

⁵¹ AFMB, Mg. 93, I, 9.

termini di umblat copiii iștia mic cu colinda, apî pî-ormi încuși ușa și si duc ajiștia bătrîn⁵² (Moara, jud. Suceava)⁵².

De multe ori și la adulți, ca și la copiii sau tineri, funcționează diviziunea pe sexe în practicarea colindatului în ajunul Anului nou, în funcție de opțiunea pentru plugușor sau colindă: „femeile cu colinda și bărbații cu plugușorul, cu doba“ (Traian, com. Zănești, jud. Neamț).

Obiectele pe care colindătorii le poartă cu ei (uneori nu poartă nimic) sînt, în majoritatea cazurilor, utilitare: traistă, trăistuță, sacoșă, plasă pentru colaci și alte daruri, bețe în care își pun colăceii sau covrigii, cîrjă de fier pentru carne (Ivești, jud. Vaslui) sau bețe, ciomege pentru a se apăra de ciini. Poate sub influența elementelor dramatice ale plugușorului, colindătorii au preluat din recuzita acestuia clopotul, clopoțelul, talanca pe care le sună în timp ce cîntă colinda. Numai în mod izolat colindătorii mai poartă obiecte cu semnificație ritualică: busuioc (Boureni, com. Moțca, jud. Iași, Bîrzești, com. Ștefan cel Mare, jud. Vaslui), clopot cu busuioc (Poiana Mărului, com. Ceplenița, Mogoșești—Siret, jud. Iași) sau cruce (huțului din Lupcina, com. Ulma, jud. Suceava).

În legătură cu data la care se colindă în Moldova s-a săvîrșit adeseori eroarea pe care o constata O. Birlea: „Necunoașterea obiceiului a generat prejudecata că acesta ar fi similar pe întreaga arie“⁵³. Astfel, I. G. Sbiera afirma, pe baza informațiilor pe care le deținea, probabil din nordul Moldovei, că, fără îndoială, „colinde propriu-zise se cîntă numai seara în ajunul Crăciunului și seara în ziua de Crăciun“⁵⁴.

Deoarece colindatul în ajunul Crăciunului este cel mai frecvent în spațiul românesc, informațiile despre practicarea sa la alte date au putut fi considerate accidentale și prea puțin semnificative. Colindatul din ajunul Anului nou, chiar atunci cînd era luat în discuție, era considerat ca extindere a celui din ajunul Crăciunului, a cărui existență nu era pusă la îndoială (S. Fl. Marian, Tudor Pamfile ș.a.), deși s-au consemnat și opinii opuse, rezultate din cunoașterea limitată a obiceiului, întocmai ca în polemica pentru termenii *colind* sau *colindă*. Gh. Ghibănescu, cu îndreptățită nedumerire, constata că „Există pe unele locuri obiceiul de a umbla cu colindele și [subl. n] spre Crăciun“, pentru că „înspre Huși de unde sînt, nu există acest obicei“⁵⁵. Nu trebuie dedus că în această zonă nu există colindă propriu-zisă ci că ea este practică de Anul nou, așa cum o atestă numeroase alte mărturii.

Deși există răspunsuri chiar la Chestionarul lui B. P. Hasdeu că obiceiul colindatului s-ar practica în unele localități din Moldova începînd cu ajunul Crăciunului și pînă de Bobotează sau Sf. Ioan, trebuie precizat că numai colindatul cu steaua se poate extinde în toată această perioadă. Este drept, însă, că, cu cît funcția ritualică a obiceiului slăbește, impunîndu-se funcția de felicitare (reciprocă), data colindatului devine tot mai puțin importantă: „Dacă țeu, m-am dus la unu în sara asta, apu țel vini mini sarî sau...cînd s-aduși el aminti, pîn-la Bobotează“ (Moara, jud. Suceava).

⁵² AFMB, Mg. 122, I, 13

⁵³ Ovidiu Birlea, *op. cit.*, p. 247.

⁵⁴ I. G. Sbiera, *Despre însemnînța refrenului de „o Lere Doamne“ din colindele române, despre timpul ivirii și despre însemnătatea lor*, în „Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina“, I, 1865, p. 111.

⁵⁵ Gh. Ghibănescu, *Plugușorul*, în „Analele literare“, II, 1888. nr. 1, p. 30—31.

În funcție de dată, situațiile tipice de colindat sînt următoarele :

- numai în ajunul Crăciunului ;
- în zilele Crăciunului (25—26 decembrie), care poate fi considerat ca o prelungire a celui din ajun ;
- numai în ajunul Anului nou ;
- și în ajunul Crăciunului și în ajunul Anului nou ;
- în toate trei ajunuri (Crăciun, Anul nou și Bobotează). Sporadic se mai colindă și în ajunul zilei de Sf. Ion, dar numai la cei cu numele Ion (Măzănăești, Bosanci, Vatra Moldoviței, jud. Suceava).

Colindatul în zilele de 25, 26 și chiar 27 decembrie este răspîndit mai mult în județele Botoșani și Suceava, în localitățile unde sînt atestate și cetele de oameni căsătoriți. Așa cum s-a arătat, obligația de a primi colindătorii din ajunul Crăciunului determină și decalajul de ore sau zile. Această eșalonare a cetelor de diferite vârste a dus la prelungirea colindatului cu una, două sau trei zile. Deoarece colindatul cetelor de gospodari se asociază cu petreceri prelungite, o altă cauză a schimbării de dată ar consta în măsurile impuse de biserică : „La noi si colinda tot di azun sara, așa ci în ziua di Crășun, în loc si margi lumja la biserică, colinda, umbla beț pi su-gardur și, mă rog, era kēstiț di-astja, așa ci preotu o skimbat sistemu ăsta di colindă... pin 1900“ (Bosanci, jud. Suceava)⁵⁶.

O discuție specială comportă colindatul din ajunul Anului nou. Răspunsurile la Chestionarul lui B. P. Hasdeu semnaleză colindatul de Anul nou în județele din Moldova, dar și în Muntenia (Brăila, Buzău, Dolj, Ialomița, Muscel, Olt, Prahova, Teleorman) și Transilvania (Făgăraș). Atestări ale colindatului în ajunul Anului nou mai există sporadic pentru Muscel, Ialomița și pentru Transilvania. Foarte rar se precizează dacă această formă de colindat coexistă cu cea din ajunul Crăciunului și în ce măsură faptele se înscriu într-o arie mai mare, unitară din acest punct de vedere. Pentru Moldova se poate afirma că există o arie destul de întinsă (cf. harta) în care colindatul propriu-zis se practică exclusiv în ajunul Anului nou. Unele răspunsuri precizează chiar că la Crăciun se umblă cu steaua și numai la Anul nou se colindă (Migla, com. Negri, jud. Bacău ; Izvoare, com. Bahna, jud. Neamț ; Blăgești, Docani, com. Vinderei, Oltenești, jud. Vaslui) sau că unele gazde nu vor să primească colinda la Crăciun : „Ce veniți acum cu colinda, nerușinaților, veniți de Anul nou, atunci vă dau colaci!“ (Valea Oilor, com. Bălțați, jud. Iași)⁵⁷. Precizarea se face uneori cu conștiința că ar fi o abatere de la regula generală a colindatului de Crăciun : „La Anul nou, deși *de regulă* se umblă la Crăciun“ (Boțești, jud. Vaslui)⁵⁸.

Pentru localitățile în care se colindă și de Crăciun și de Anul nou se poate emite ipoteza că s-a extins obiceiul de la una din date spre cealaltă. Nu excludem posibilitatea ca în anumite zone de contact extinderea să se fi făcut dinspre Crăciun spre Anul nou, dar cert este că, în multe locuri, tradițional a fost colindatul de Anul nou, cel de Crăciun fiind mai slab reprezentat, introdus mai recent : „Mai mult în ajunul Anului nou. Și la Crăciun, mai puțin“ (Brătîla, com. Helegiu, jud. Bacău) ; „Mai mult se umblă la Anul nou“

⁵⁶ AFMB, Mg. 163, I, 2—3.

⁵⁷ Chestionar ASF1.

⁵⁸ Chestionar AFMB1.

(Huțani, com. Vlădeni, jud. Botoșani); „După cel de al doilea război mondial s-a introdus și aici obiceiul de a colinda în ajunul Crăciunului“ (Țibana, jud. Iași); Înaintii vremi și îmbla numa la Anu nou. Amu, [în 1971] di vro zeči anș și îmblî și la Crăciun, Kar mai mult ca la Anu nou“ (Șoldănești, oraș Fălticeni, jud. Suceava)⁵⁹.

O încercare de a explica acest fenomen fără a deține concluziile privitoare la repertoriul de colinde din Moldova și eventuala lor diferențiere în funcție de data la care se practică, n-ar fi deplin întemeiată. Totuși, se poate considera că obiceiul colindatului în formele străvechi era o manifestare legată de începutul de an. Modificările de calendar și influența creștinismului au acționat pe de o parte asupra datei colindatului și pe de altă parte asupra repertoriului de colinde. În diferite arii s-au conservat mai bine diferite elemente arhaice. În timp ce în anumite zone influența bisericii s-a manifestat prin fixarea colindatului de Crăciun (supraviețuind totuși colindele laice), în Moldova creștinismul a acționat mai puternic asupra textelor, obiceiul menținându-se la început de an.

Urmărirea celor două aspecte esențiale ale obiceiului (organizarea cetelor și data la care se colindă) a pus în lumină, în primul rând, o strinsă interdependență a faptelor, care, deși au fost descrise separat, au fost în mod constant corelate. Numai privite sinoptic, componența cetelor, diferențierea lor pe vîrste și sexe, data la care se colindă, funcția obiceiului și chiar repertoriul, în intercondiționarea lor reciprocă și în repartitia lor geografică, pot oferi o rezultantă, care este imaginea obiceiului. Dincolo de marea diversitate a faptelor, se configurează, în Moldova, o arie sudică, poate de tranziție între Muntenia și Moldova, cu particularități specifice zonei Dunării de jos, în care colindatul are caractere mai arhaice (cete de flăcăi riguros organizate care colindă pe la toate casele, repertoriu laic, interpretare antifonică) și o arie nordică, similară din multe puncte de vedere cu Maramureșul și Oașul (cete mixte, neorganizate, diferențiate numai după vîrstă, care colindă preferențial și au un repertoriu preponderent apocrif), prezentînd și elemente comune cu obiceiul la ucraineni. Între cele două arii cu formă de colindat bine individualizate și bine păstrate în tradiție, ambele de natură să înlăture îndoiala cu privire la existența colindei în Moldova, este o zonă centrală, cu formele cele mai disolute, cu localități în care obiceiul lipsește cu desăvîrșire sau este sporadic (situație la care s-a ajuns fie prin abandonarea treptată a obiceiului, fie prin reintroducerea sa recentă). Aici sînt total absente cetele bărbătești, se colindă și în, sau numai în, ajunul Anului nou, cînd cetele sînt formate exclusiv din fete și femei, iar repertoriul este sărac, livresc. Probabil că nu întîmplător această arie coincide cu cea de maximă frecvență și varietate a formelor de teatru popular.

Colindatul în ajunul Anului nou, cu o funcție augurală deci, atestat într-un spațiu larg, se impune ca un aspect specific Moldovei. Cu privire la cetele de flăcăi din Moldova, se poate conchide că ele nu au amploarea și importanța celor din Transilvania, dar că nu se poate nega existența lor, că de multe ori se constituie în vederea realizării altor forme de colindat și că rolul lor esențial este organizarea jocului de sărbători, cu tot cortegiul de implicații sociale.

⁵⁹ Chestionar AFMBd.

Apartenența religioasă sau etnică și mișcările de populație ridică probleme speciale în studierea colindatului în Moldova. În urma anchetelor speciale în localitățile cu locuitori huțuli, lipoveni, ruteni s-a putut constata că la populația de origine slavă obiceiul este mai bine conservat și mai încărcat de semnificații. La această stare de lucruri a contribuit, desigur, și izolarea acestor grupuri etnice. Fie ca rezultat al apartenenței la religia catolică, fie ca urmare a influenței exercitate de către catolici asupra ortodocșilor, în foarte multe sate repertoriul de colinde este exclusiv religios, unele provenind chiar din cărțile de cult. Mai puțin tolerantă decât biserica ortodoxă și mai insistentă în propovăduirea dogmei sale, biserica catolică a reușit să stirpească orice manifestare necanonică. Chiar unele secte ale cultului ortodox, cum ar fi „Oastea Domnului“, în satele în care au mai mulți adepți, au reușit să impună între colinde așa-zisele „cîntece ostășești“. Adăugînd și focarele de cultură religioasă care au fost centrele mănăstirești din Moldova, se pot formula cîteva ipoteze privind faptul că în Moldova, pe arii destul de întinse nu circulă decît colinde religioase.

Așezarea pe teritoriul Moldovei a unor locuitori veniți din Transilvania sau din Muntenia a adus în ciclul obiceiurilor de iarnă o serie de elemente specifice zonelor din care aceștia proveneau. Cităm doar cîteva elemente transilvănene: colinda *Mindru cînt-on cerb în codru* (prezentă pe valea Șomuzului Mare) circulă în numeroase localități din județele Maramureș și Bistrița-Năsăud. Petrecerea de Crăciun (*berea*), cu joc, la care fetele vin cu părinții și aduc colac, frecvent organizată de cetele de feciori din Transilvania, este intrată în tradiție doar în cîteva sate din jud. Suceava și Tătăruși, jud. Iași. O formă originală de adaptare a unui obicei specific transilvănean, „mulțămita colacului“, la maniera de prezentare a obiceiurilor moldovenesti de Anul nou s-a consemnat la Pîrteștii de Jos, jud. Suceava. „Mulțămita“, care se spune în Transilvania sub formă de orație, la Pîrteștii de Jos se strigă pe muzică întocmai ca textele jocurilor dramatice, fiind, de fapt, atașată acestora.

În județele sudice ale Moldovei se pot urmări infiltrațiile de elemente muntenești, păstrate de locuitorii care le-au adus cu ei. Un exemplu tipic de insulă muntenească îl constituie populația de origine rucăreană de la Soveja, jud. Vrancea, care a păstrat în repertoriul de colinde piese ca *Prin cel verde vișinel*, *La lină fintină* și *Supt aripa cerului*, toate aduse din locurile sale de baștină. Tot prin stabilirea unor locuitori de dincolo de Milcov, în satele comunelor Ivești sau Berezeni din jud. Vaslui, se explică și prezența colindei laice aici. La Berezeni, de exemplu, osmoza între obiceiul local și cel muntenească s-a petrecut prin păstrarea datei la care colindă moldovenii în această zonă (ajunul Anului nou) și asimilarea noului repertoriu laic.

În sfîrșit, o concluzie cu caracter mai general ar fi că cercetarea de teren este încă necesară și eficientă.

LISTA DE CORESPONDENȚĂ ÎNTRE LOCALITĂȚI ȘI NUMĂRUL CARTOGRAFIC

JUDEȚUL SUCEAVA

1. Șaru Dornei
2. Panaci

3. Dorna Arini
4. Poiana Stampei
5. Dorna Căndrenilor
6. Cîrlibaba

7. Moldova-Sulița
8. Ulma
9. Straja
10. Putna
11. Vicovu de Jos
12. Gălănești
13. Frătăuții Noi
14. Sucevița
15. Moldovița
16. Varta Moldoviței
17. Cimpulung Moldovenesc
18. Stulpicani
19. Frasin
20. Mănăstirea Humorului
21. Gura Humorului
22. Păltinoasa
23. Pirteștii de Jos
24. Cacica
25. Cajvana
26. Arbore
27. Satu Mare
28. Calafindești
29. Ciprian Porumbescu
30. Stroești
31. Ipotești
32. Dumbrăveni
33. Drăgoiești
34. Horodniceni
35. Cornu Luncii
36. Fălticeni
37. Bogdănești
38. Preutești
39. Drăgușeni
40. Forăști
41. Dolhești
42. Dolhasca

JUDEȚUL BOTOȘANI

43. Corni
44. Curtești
45. Vlădeni
46. Leorda
47. Mihăileni
48. Hilișeu-Horia
49. Suharău
50. Hudești
51. Darabani
52. Havârna
53. George Enescu
54. Cordăreni
55. Mihălășeni
56. Dingeni
57. Dobirceni
58. Unțeni
59. Bălușeni
60. Copălău
61. Frumușica

JUDEȚUL IAȘI

62. Plugari
63. Coarnele Caprei
64. Focuri
65. Probota
66. Belcești
67. Erbiceni
68. Bălțați
69. Lungani
70. Voinești
71. Prisăceni
72. Costuleni
73. Schitu Duca
74. Gorban
75. Dolhești
76. Ciortești
77. Dobrovăț
78. Scinteia
79. Scheia
80. Ipatele
81. Mironeasa
82. Țibănești
83. Tansa
84. Daglița
85. Țibana
86. Sinești
87. Bulea
88. Mircești
89. Hălăucești
90. Al. I. Cuza
91. Tîrgu Frumos
92. Heleșteni
93. Miroslovești
94. Ruginoasa
95. Cucuteni
96. Cotnari
97. Ceplenița
98. Hîrlău
99. Deleni
100. Sirețel
101. Lespezi
102. Valea Seacă
103. Moțca

JUDEȚUL NEAMȚ

104. Timișești
105. Brusturi-Drăgănești
106. Vinători-Neamț
107. Petricani
108. Urecheni
109. Păstrăveni
110. Grumăzești
111. Crăcăoani
112. Bălțătești
113. Agapia
114. Borca
115. Poiana Teiului
116. Vișoara
117. Gîrcina

118. Ștefan cel Mare
119. Dragomirești
120. Birgăuani
121. Girov
122. Dumbrava Roșie
123. Pietra Șoimului
124. Roznov
125. Zănești
126. Reditu
127. Cindești
128. Costișa
129. Bahna
130. Secuieni
131. Trifești
132. Făurei
133. Dulcești
134. Bolești
135. Gherăești
136. Doljești
137. Stănița
138. Sagna
139. Ion Creangă
140. Icușești
141. Oniceni

JUDEȚUL BACĂU

142. Roșiori
143. Plopana
144. Secuieni
145. Ungureni
146. Oncești
147. Buhoci
148. Negri
149. Filipești
150. Berești-Bistrița
151. Hemeiuș
152. Luizi-Călugăra
153. Strugari
154. Pîrjol
155. Solonț
156. Ghimeș-Făget
157. Berești-Tazlău
158. Berzunți
159. Bîrsănești
160. Helegiu
161. Corbasca
162. Motoșeni
163. Glăvănești

JUDEȚUL VASLUI

164. Pogana
165. Perieni
166. Zorleni
167. Băcani
168. Puiești

169. Alexandru Vlahuță
170. Bogdănița
171. Costești
172. Gherghești
173. Bogdana
174. Voinești
175. Laza
176. Ivănești
177. Pungești
178. Delești
179. Ștefan cel Mare
180. Zăpodeni
181. Oșești
182. Gîrceni
183. Băcești
184. Dumești
185. Todirești
186. Negrești
187. Vulturești
188. Rebricea
189. Dănești
190. Boțești
191. Bunești-Averești
192. Arsura
193. Drînceni
194. Duda-Epureni
195. Tătărani
196. Tanacu
197. Muntenii de Jos
198. Ollenești
199. Pădureni
200. Stănilești
201. Dimitrie Cantemir
202. Roșiești
203. Vetricioaia
204. Berezeni
205. Vișoara
206. Șuletea
207. Fălciu
208. Grivița
209. Vînderei
210. Mălușteni

JUDEȚUL GALAȚI

211. Bălăbănești
212. Berești-Meria
213. Cerțești
214. Suceveni
215. Corni
216. Vlădești

JUDEȚUL VRANCEA

217. Tătărani
218. Jariștea

QUELQUES ASPECTS DU NOËL EN MOLDAVIE

RÉSUMÉ

Le travail est fondé sur des données inédites recueillies au cours d'une quinzaine d'années et il se propose de démontrer qu'en Moldavie aussi la coutume de chanter des Noëls, insuffisamment étudiée jusqu'à présent, est profondément enracinée dans la tradition et bien représentée dans l'actualité.

En partant de deux aspects principaux, l'organisation des groupes de chanteurs des Noëls et la date à laquelle a lieu cette coutume, on a conclu à l'existence d'une aire méridionale, de transition entre la Valachie et la Moldavie, qui présente les caractères les plus archaïques ; d'une aire septentrionale, où l'habitude des voeux s'est imposée au détriment du rituel, la coutume y étant très semblable à celle de Maramureş et du Nord de la Transylvanie ; d'une zone centrale où la coutume est mal représentée, étant remplacée par d'autres formes de Noëls („pluguşorul“ et le théâtre folklorique).

On a relevé aussi quelques aspects concernant certaines groupes ethniques et religieux, les déplacements démographiques en partant de la Transylvanie et de la Valachie vers la Moldavie.

Une caractéristique proprement moldave c'est la coutume des cantiques chantés à la veille du Nouvel An, constamment attestée dans une aire très large, et dont l'origine remonte, probablement, à son caractère augural.